

دستورالعمل تناسب سامان عرفی مرتع برای گردشگری (مطالعه موردی مرتع لار آبسر مازندران)

معصومه رحیمی ده چراغی، حسین ارزانی^۱، حسین آذرنیوند، محمد جعفری و

محمدعلی زارع چاهوکی

دانشجوی دکتری مرتعداری دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران. masumrahimi@ut.ac.ir

استاد گروه احیای مناطق خشک و کوهستانی دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران. harzani@ut.ac.ir

استاد گروه احیای مناطق خشک و کوهستانی دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران. hazar@ut.ac.ir

استاد گروه احیای مناطق خشک و کوهستانی دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران. jafary@ut.ac.ir

استاد گروه احیای مناطق خشک و کوهستانی دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران. mazare@ut.ac.ir

دریافت: مرداد ۱۴۰۰ و پذیرش: آذر ۱۴۰۰

چکیده

گردشگری در سامان عرفی یکی از کارکردها و خدمات مرتع است که از انظار مغفول مانده است. در این پژوهش معیارها و شاخص‌های تناسب مرتع برای گردشگری با تاکید بر قابلیت‌های سامان عرفی تدوین و مرتع لار آبسر واقع در استان مازندران در خلال سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ به صورت موردی بررسی شد. یافته‌های این تحقیق سبب خواهد شد تا سامان عرفی نیز به‌عنوان یک جذابیت برای گردشگری مورد توجه ویژه قرار گیرد و مرتع‌دار نیز برای توسعه صنعت گردشگری در درون مرتع تلاش نماید. تاکنون در تدوین شاخص‌ها و معیارهایی که نشان دهنده تناسب سامان عرفی مرتع برای گردشگری باشند، جذابیت‌های سامان عرفی مرتع مورد توجه قرار نگرفته است. این پژوهش با تمرکز بیشتر روی این مبحث می‌پردازد و با مروری بر تحقیقات سایر محققان، مشاهدات میدانی و مصاحبه با مرتعداران و گردشگران افق جدیدی در مرتعداری کشور می‌گشاید. نتایج نشان داد دستورالعمل ارائه شده با در نظر گرفتن جنبه‌های زیرساختاری، مسائل محیطی اکولوژیکی و عوامل اقتصادی و اجتماعی مناسب به نظر می‌رسد و مرتع لار آبسر نیز از پتانسیل کافی برای گردشگری در سامان عرفی برخوردار است.

واژه‌های کلیدی: جذابیت، خدمات مرتع، عوامل اقتصادی و اجتماعی

^۱ - آدرس نویسنده مسئول: دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران، کرج، ایران.

مقدمه

مراتع علاوه بر تأمین علوفه موردنیاز دام، کارکردها و خدمات فرعی دیگری نیز دارند که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به گردشگری اشاره کرد (کومار و داتا، ۲۰۰۷). متأسفانه به دلیل استفاده یک‌سویه و فشار بیش‌ازحد بر علوفه مراتع، تخریب این اراضی هرروز بیشتر می‌شود (برندلی و آلمر، ۲۰۰۱). چنانچه بتوان زیبایی‌های خدادادی این اکوسیستم باارزش را به طرز صحیحی مدیریت کرد، از تخریب مراتع کاسته و ارزش مراتع بیش‌ازپیش بر همگان آشکار می‌شود. گردش در مرتع همیشه به‌طورکلی مطرح‌شده است، حال‌آنکه این پژوهش در نظر دارد گردشگری را به‌صورت انحصاری در محل زندگی مرتعدار محدود کند. محل زندگی مرتعدار اصطلاحاً سامان عرفی نام دارد. سامان عرفی محدوده معینی از عرصه‌های منابع طبیعی است که به‌طور عرفی توسط یک یا چند مرتعدار مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد (امیری، ۱۳۸۷). در این پژوهش دستورالعمل جدیدی تدوین شده است تا با الگوبرداری از آن کارشناسان منابع طبیعی بتوانند سامان عرفی مراتع را به‌منظور گردشگری پتانسیل‌سنجی کنند. این پژوهش به‌صورت موردی در استان مازندران، شهرستان آمل، شهر لاریجان، منطقه نمارستاق، مرتع لار آبسر انجام شد. برخی از محققین نظیر برندلی و آلمر (۲۰۰۱)، مخدوم (۱۳۸۲)، صفائیان (۱۳۸۴)، گال و همکاران (۲۰۰۶)، کومار (۲۰۰۷)، امیری (۱۳۸۷)، ارزانی و همکاران (۱۳۸۸)، چرنت (۲۰۰۹)، بونروماکیو (۲۰۱۱)، سور و همکاران (۱۳۹۱)، موقری و همکاران (۱۳۹۳)، امیری و همکاران (۱۳۹۵)، رضایی و همکاران (۱۳۹۵)، آریاپور و همکاران (۱۳۹۶)، فرازمنند و همکاران (۱۳۹۸)، یوسفی کنارسری (۱۳۹۹)، مطلبی و همکاران (۱۳۹۹) عوامل مختلفی را در بحث ارزیابی مراتع برای گردشگری دخیل دانسته‌اند. در این پژوهش با دقت در یافته‌های آن‌ها و گنجاندن جدابیت‌هایی که در محل زندگی مرتعدار وجود دارد، دستورالعمل جدیدی تدوین شد. این محققان عوامل زیرساختار، محیطی و اکولوژیکی را در گردشگری مؤثر

عنوان کرده‌اند. حال این تحقیق افق جدیدی را به روی گردشگری در مرتع می‌گشاید و آن گردشگری در قلمرو سامان عرفی ضمن در نظر گرفتن پتانسیل‌های سامان عرفی است. باید در نظر داشت وزن‌دهی به شاخص‌های پیشنهادی جهت تشخیص استعداد مرتع و سامان عرفی بایستی با توجه به نواحی جغرافیایی و اکوسیستم‌های مختلف مرتعی در کشور صورت گیرد و شاخص‌های مورد نظر و وزن‌دهی پیشنهادی ممکن است در تمام نواحی جغرافیایی کاربرد نداشته باشد. استعدادهای مراتع بیابانی و نقاط گرم و خشک از نظر طبیعی، اقتصادی و اجتماعی متفاوت است. شاخص‌های موردبررسی در این پژوهش برای مراتع ناحیه رویشی خزری و کوهستانی کاربرد دارد و در مراتع این ناحیه شاخص‌ها دسته‌بندی و پیشنهاد شده است.

مواد و روش‌ها

منطقه مورد مطالعه مرتع لار آبسر در لاریجان استان مازندران در ۸۰ کیلومتری جنوب شهرستان آمل واقع شده است. ارتفاع آن ۲۰۰۰-۳۷۰۰ متر از سطح دریا و شیب متوسط از پنج درصد تا ۹۰ درصد می‌باشد. میانگین بارش سالیانه ۶۶۸ میلی‌متر و متوسط دمای سالیانه ۱۷/۵ درجه سانتی‌گراد است. نوع روش تحقیق کاربردی و بر اساس نتایج آزمایشگاهی، تحقیقات میدانی، مصاحبه و مشاهده است و تلاش شد با توجه به دستورالعمل ارائه‌شده، تناسب سامان عرفی مرتع برای گردشگری ارزیابی گردد. ارزیابی مرتع لار آبسر در سال ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ صورت گرفت و پس از بررسی شرایط محیطی و اکولوژیک مرتع، از ۱۰۰ گردشگری که در منطقه حضور داشتند با ثبت پرسش‌نامه نیازسنجی صورت گرفت.

تعیین شاخص‌ها و پهنه‌بندی شایستگی گردشگری در مرتع

با توجه به مرور منابع مختلف، شاخص‌های گردشگری در مرتع در ارتباط با معیارهای زیرساختار، معیارهای محیطی و اکولوژیکی طبقه‌بندی شدند و برخی از

شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی نیز به آن‌ها افزوده شد (جدول ۱).

جدول ۱- امتیازدهی به معیارها

امتیاز	فاصله از جاده‌ها و مسیرها (متر)	امتیاز	فاصله تا نزدیک‌ترین شهر (کیلومتر)
۴	۰-۵۰۰	۴	<۱۰۰
۳	۵۰۰-۱۰۰۰	۳	۱۰۰-۱۵۰
۲	۱۰۰۰-۱۵۰۰	۲	۱۵۰-۲۰۰
۱	۱۵۰۰-۲۰۰۰	۱	۲۰۰-۲۵۰
۰	>۲۰۰۰	۰	>۲۵۰

امتیاز	امکانات بهداشتی (سرویس بهداشتی، حمام)	امتیاز	امکان وجود آب، برق، گاز، تلفن (درصد)
۲	چنین امکانی وجود ندارد ولی می‌توان این امکانات را احداث کرد	۰	< ۲۰
۰	چنین امکانی وجود ندارد و نمی‌توان به هیچ‌وجه احداث نمود	۱	۲۰-۴۰
		۲	۴۰-۶۰
		۳	۶۰-۸۰
		۴	>۸۰

امتیاز	گیاهان دارویی موجود در سامان عرفی (درصد)	امتیاز	گیاهان با گلدهی جذاب در سامان عرفی (درصد)
۲	>۵۰	۲	>۵۰
۱	۲۵-۵۰	۱	۲۵-۵۰
۰	<۲۵	۰	<۲۵

امتیاز	پتانسیل‌های فصل بهار برای گردشگری	امتیاز	پتانسیل‌های فصل تابستان برای گردشگری
۰/۵	پوشش گیاهی	۰/۵	پوشش گیاهی
۰/۵	چرای دام و فعالیت‌های دامداری	۰/۵	چرای دام و فعالیت‌های دامداری
۰/۵	مساعد بودن دمای هوا	۰/۵	مساعد بودن دمای هوا
۰/۵	مساعد بودن برای ورزش یا بازی	۰/۵	مساعد بودن برای ورزش یا بازی

امتیاز	پتانسیل‌های فصل پاییز برای گردشگری	امتیاز	پتانسیل‌های فصل زمستان برای گردشگری
۰/۵	پوشش گیاهی	۰/۵	پوشش گیاهی
۰/۵	چرای دام و فعالیت‌های دامداری	۰/۵	چرای دام و فعالیت‌های دامداری
۰/۵	مساعد بودن دمای هوا	۰/۵	مساعد بودن دمای هوا
۰/۵	مساعد بودن برای ورزش یا بازی	۰/۵	مساعد بودن برای ورزش یا بازی

امتیاز	درجه حرارت محیط (درجه سانتی گراد)	امتیاز	تعداد روزهای آفتابی در بهار و تابستان (روز)
۴	۲۱-۲۵	۴	>۱۵۰
۳	۱۴-۲۰	۳	۱۰۰-۱۵۰
۲	۵-۱۴ یا ۲۶-۳۰	۲	۷۵-۱۰۰
۱	>۳۰ یا <۵	۱	۵۰-۷۵
		۰	<۵۰

امتیاز	شدت فرسایش	امتیاز	عمق	بافت
۴	ناچیز	۴	عمیق	لومی
۳	کم تا متوسط	۳	متوسط تا عمیق	شن، لوم شنی، رسی، لوم رسی،
۲	زیاد	۲	کم تا زیاد	رسی
۱	خیلی زیاد	۱	کم	رسی سنگین

امتیاز	ارتفاع متوسط (متر)	امتیاز	شیب متوسط (درصد)
۵	۰-۱۰۰۰	۵	۰-۲۰
۴	۱۰۰۰-۲۰۰۰	۴	۲۰-۴۰
۳	۲۰۰۰-۳۰۰۰	۳	۴۰-۶۰
۲	۳۰۰۰-۴۰۰۰	۲	۶۰-۸۰
۱	>۴۰۰۰	۱	>۸۰

امتیاز	فاصله هتل از سامان عرفی (کیلومتر)	امتیاز	فاصله از جاذبه‌های منطقه (متر)
۳	۰-۱۰	۵	۰-۲۵۰
۲	۱۰-۲۰	۴	۲۵۰-۵۰۰
۱	۲۰-۳۰	۳	۵۰۰-۷۵۰
۰/۵	۳۰-۴۰	۲	۷۵۰-۱۰۰۰
۰	>۴۰	۱	>۱۰۰۰

امتیاز	امکان ایجاد سکو برای نصب چادرهای مسافرتی	امتیاز	سیاه‌چادر
۳	امکان ایجاد سکو مجهز به آب و برق و گاز و سیستم فاضلاب وجود دارد.	۴	در سامان عرفی فضای مناسب برای احداث سیاه‌چادر وجود دارد
۲	امکان ایجاد سکو مجهز به آب و برق و سیستم فاضلاب وجود دارد.	۰	در سامان عرفی فضای مناسب برای احداث سیاه‌چادر وجود ندارد
۱	امکان ایجاد سکو بدون تجهیزات وجود دارد		
۰	امکان احداث سکو به دلایل مختلفی وجود ندارد.		

امتیازات	امکان سرمایه‌گذاری	امتیاز	فاصله پارک جنگلی از سامان عرفی (کیلومتر)
۴	خیلی زیاد	۴	۰-۱۰
۳	زیاد	۳	۱۰-۲۰
۲	متوسط	۲	۲۰-۳۰
۱	کم	۱	۳۰-۴۰
		۰	>۴۰

امتیاز	احساس امنیت	امتیاز	تقاضا برای بازدید مجدد (درصد)
۴	خیلی زیاد	۴	>۷۵
۳	زیاد	۳	۵۱-۷۵
۲	متوسط	۲	۲۶-۵۰
۱	کم	۱	<۲۵

امتیاز	شرح	جذابیت سامان عرفی
۱	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی انجام شیردوشی را دارد و به کار آن آسیب وارد نمی‌کند.	شیردوشی
۰	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی انجام شیردوشی را دارد و به کار آن آسیب وارد می‌کند.	
۱	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی انجام پشم‌چینی را دارد و به کار آن آسیب وارد نمی‌کند.	پشم‌چینی
۰	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی انجام پشم‌چینی را دارد و به کار آن آسیب وارد می‌کند.	
۱	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی انجام چرای دام را دارد و به کار آن آسیب وارد نمی‌کند.	چرای دام
۰	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی انجام چرای دام را دارد و به کار آن آسیب وارد می‌کند.	
۱	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی تهیه تولیدات لبنی را دارد و به کار آن آسیب وارد نمی‌کند.	تهیه تولیدات لبنی
۰	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی تهیه تولیدات لبنی را دارد و به کار آن آسیب وارد می‌کند.	
۱	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی نمایش نحوه زندگی چوپانی را دارد و به کار آن آسیب وارد نمی‌کند.	نحوه زندگی چوپان
۰	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی نمایش نحوه زندگی چوپانی را دارد و به کار آن آسیب وارد می‌کند.	
۱	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی اجرای موسیقی محلی را دارد و به کار آن آسیب وارد نمی‌کند.	موسیقی محلی
۰	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی اجرای موسیقی محلی را دارد و به کار آن آسیب وارد می‌کند.	
۱	لباس و پوشاک محلی مرتعدار، برای گردشگران توانایی ایجاد جذابیت را دارد.	لباس و پوشاک محلی
۰	لباس و پوشاک محلی مرتعدار، برای گردشگران توانایی ایجاد جذابیت را ندارد.	
۱	صنایع‌دستی مرتعدار، برای گردشگران توانایی ایجاد جذابیت را دارد.	صنایع‌دستی
۰	صنایع‌دستی مرتعدار، برای گردشگران توانایی ایجاد جذابیت را ندارد.	
۱	مرتعدار در حضور گردشگر، تهیه ماست را دارد و به کار آن آسیب وارد نمی‌کند.	تهیه ماست
۰	مرتعدار در حضور گردشگر، تهیه ماست را دارد و به کار آن آسیب وارد می‌کند.	
۱	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی تهیه کره و روغن‌گیری را دارد و به کار آن آسیب وارد نمی‌کند.	کره و روغن‌گیری
۰	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی تهیه کره و روغن‌گیری را دارد و به کار آن آسیب وارد می‌کند.	
۱	نصب سیاه‌چادر برای گردشگران توانایی ایجاد جذابیت را دارد.	سیاه‌چادر
۰	نصب سیاه‌چادر برای گردشگران توانایی ایجاد جذابیت را ندارد.	
۱	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی پخت را دارد و به کار آن آسیب وارد نمی‌کند.	پخت نان
۰	مرتعدار در حضور گردشگر، توانایی پخت را دارد و به کار آن آسیب وارد می‌کند.	
۱	اقامت در مرتع برای گردشگران توانایی ایجاد جذابیت را دارد.	اقامت در مرتع
۰	اقامت در مرتع برای گردشگران توانایی ایجاد جذابیت را ندارد.	
۱	زنان در فراوری لبنیات، مشارکت دارند و به کار مرتعدار آسیب وارد نمی‌کند.	مشارکت زنان در فراوری لبنیات
۰	زنان در فراوری لبنیات، مشارکت دارند و به کار مرتعدار آسیب وارد می‌کند.	
۱	آرامش محیط برای گردشگران توانایی ایجاد جذابیت را دارد.	آرامش محیط
۰	آرامش محیط برای گردشگران توانایی ایجاد جذابیت را ندارد.	
۱	سوارکاری در مرتع برای گردشگران توانایی ایجاد جذابیت را دارد.	سوارکاری در مرتع
۰	سوارکاری در مرتع برای گردشگران توانایی ایجاد جذابیت را ندارد.	
۱	استحصال گیاهان خوراکی خودروی مرتع برای گردشگران توانایی ایجاد جذابیت را دارد.	استحصال گیاهان خوراکی خودروی مرتع
۰	استحصال گیاهان خوراکی خودروی مرتع برای گردشگران توانایی ایجاد جذابیت را ندارد.	

مجموع امتیازات و چگونگی تقسیم‌بندی

شایستگی مرتع برای گردشگری در جدول (۲) ارائه شده

است.

جدول ۲- درجات شایستگی مرتع برای گردشگری

امتیاز	مجموع امتیازات
S ₁	۷۶-۱۰۰
S ₂	۵۱-۷۵
S ₃	۲۶-۵۰
N	<۲۵

جدول ۳- درجات شایستگی مرتع برای گردشگری

درجه شایستگی	مجموع امتیازات
S ₁	۷۶

نتایج

جدول (۳) مجموع امتیازات به دست آمده برای مرتع لار آبسر را نشان می دهد.

بحث و نتیجه گیری

نتایج نشان داد در مرتع لار آبسر مازندران پتانسیل بالایی برای گردشگری در سامان عرفی وجود دارد. شناسایی این پتانسیل ها یکی از اقدامات اصلی در جهت برنامه ریزی صحیح و مدیریت بهینه در هر مرتع است. این مرتع در حال حاضر برنامه خاصی برای گردشگری ندارد اما نتایج این پژوهش نشان داد امکان بسترسازی بیشتر برای گردشگری را دارد. مطالعات گردشگری در سامان عرفی مرتع لار آبسر با بررسی معیارهای زیرساختی، معیارهای محیطی و اکولوژیکی، معیارهای اقتصادی و معیارهای اجتماعی صورت گرفت. در بخش معیارهای زیرساختی، فاصله از شهرها و امکانات رفاهی و فاصله از جاده ها و مسیرهای اصلی و راه باریکه مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که مرتع لار آبسر از نظر فاصله از شهرها و امکانات رفاهی محدودیتی ندارد و امتیاز بالایی را به خود اختصاص داده است. شهر رینه لاریجان در ۴۵ کیلومتری از مرتع قرار دارد که از امکانات رفاهی مطلوبی برخوردار است. مرتع لار آبسر در حدفاصل شهرهای آمل و تهران قرار گرفته است. فاصله کم از تهران باعث می شود گردشگران به آسانی به منطقه دسترسی یابند. برندلی و آلمر (۲۰۰۱)، صفاییان (۱۳۸۴)، گال و همکاران (۲۰۰۶)، امیری (۱۳۸۷)، ارزانی (۱۳۸۸) و بونروماکیو و ماریاما (۲۰۱۱) نیز فاصله مناسب

از شهرها و امکانات رفاهی را یک امر ضروری دانستند. فاصله مرتع لار آبسر از جاده اصلی ۴۵ کیلومتر است و این امر در گردشگری بسیار حائز اهمیت است. راه باریکه هایی نیز در مرتع به چشم می خورد که برای سهولت تردد گردشگران بایستی مورد توجه ویژه قرار گیرد. محققینی نظیر سور و همکاران (۱۳۹۱)، امیریان و همکاران (۱۳۹۵)، آریاپور و همکاران (۱۳۹۶)، فرازمنند و همکاران (۱۳۹۸) سهولت دسترسی را یکی از ارکان مهم معرفی کردند. دسترسی آسان به منطقه سبب می شود گردشگر با صرف هزینه کم و زمان کوتاه به امکانات مورد علاقه خود دست یابد. دسترسی به امکاناتی نظیر آب آشامیدنی سالم، برق برای شارژ تلفن های همراه، گاز برای پخت و پز و گرمایش در شب و مخابرات برای آنتن دهی تلفن از ضروریات زندگی امروزه است. چنانچه این موارد در منطقه تفریحی گردشگر تأمین باشد تمایل ایشان به اقامت طولانی مدت افزایش خواهد یافت. سیستم دفع فاضلاب و دسترسی به سرویس بهداشتی تمیز نیز همواره یکی از اساسی ترین و بدیهی ترین نیازهای انسان است؛ که در حال حاضر چنین امکاناتی در مرتع لار آبسر وجود ندارد ولی می توان آن را احداث کرد. در ادامه، جاذبه های مرتع از نظر وجود گیاهان دارویی و گیاهان گل دار جذاب (از نظر گردشگران)، پتانسیل فصول مختلف، تعداد روزهای آفتابی، درجه حرارت، بافت، عمق و شدت فرسایش، توپوگرافی (از جمله شیب و ارتفاع) و فاصله از جاذبه های کلی منطقه مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد بیش از ۵۰ درصد از گیاهان مرتع دارویی هستند و دارای گل دهی جذابند، لذا برای گردشگران جذبه کافی را دارند. مخدوم (۱۳۸۲) تعداد روزهای آفتابی

تابستان ضروری به نظر می‌رسد. از جمله امکانات رفاهی ارزان‌قیمت که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت، مبحث اسکان است. نتایج نشان داد استفاده از سیاه‌چادر، ایجاد سکو و پارک جنگلی به ترتیب بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند و این خود می‌تواند از هزینه‌های رزرو هتل (که یک بخش هنگفت از هزینه‌های گردشگری را تشکیل می‌دهد) کم کند و اتکای به مرتع بیشتر شود. تمایل به سرمایه‌گذاری نیز در منطقه در حد متوسط قرار دارد که با تبلیغ و بازاریابی مناسب شاید بتوان زمینه سرمایه‌گذاری در منطقه را افزایش داد. در ادامه احساس امنیت گردشگران و جذابیت‌های سامان عرفی مرتع برای گردشگری مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد ۸۵ درصد از گردشگران، این منطقه را برای بازدید مجدد انتخاب می‌کنند و ۸۴ درصد از آن‌ها این منطقه را برای گردش به دیگران توصیه می‌کنند. زاهدی (۱۳۸۵)، کومار و داتا (۲۰۰۷) و موقری (۱۳۹۳) نیز تقاضای تفریحی را یک عامل مهم در امر گردشگری در مرتع دانستند. نتایج نشان داد ۷۸ درصد از گردشگران وضعیت امنیت منطقه را خیلی زیاد و زیاد دانسته‌اند. برخی از محققان نظیر لاوتن و ویر (۲۰۰۰)، بونروماکیو و ماریاما (۲۰۱۱)، رضایی (۱۳۹۵)، فرازمنند (۹۸) امنیت را یکی از موارد مهم در گردشگری می‌دانند. در ادامه جذابیت‌های سامان عرفی مرتع برای گردشگری مورد بررسی قرار گرفت. مشخصات فردی گردشگران نشان داد ۵۵ درصد از گردشگران مرد و ۴۵ درصد از آن‌ها زن هستند. اکثر گردشگران منطقه (۳۲ درصد) در طبقه سنی ۳۰-۴۰ سال قرار گرفته‌اند. امیدي نجف‌آبادی نیز در مطالعه توانمندی‌های اکوتوریسم و توسعه پایدار مناطق روستایی ایران بیان کرده است که اکثریت گردشگران در این طبقه سنی قرار دارند. سطح تحصیلات گردشگران نشان داد سه درصد از گردشگران بی‌سواد، ۱۵ درصد ابتدایی، چهار درصد سیکل، ۲۱ درصد دیپلم، هفت درصد فوق‌دیپلم، ۳۵ درصد کارشناسی، نه درصد کارشناسی ارشد و ۶ درصد دکتری هستند و این به این معنا است که سواد در گردشگری اهمیت دارد. امروزه

را یکی از شاخص‌هایی معرفی کرده است که در گردشگری تأثیر دارد. مرتع لار آبرس نیز با توجه به اینکه در ارتفاع قرار گرفته است و برخی از روزها مه غلیظی فضا را پر می‌کند؛ باین‌حال تعداد روزهای آفتابی در آن در حد قابل قبول قرار دارد. فصل بهار و تابستان با پوشش گیاهی سرسبز و دمای هوای مناسب فصول مناسبی برای گردشگری در مرتع هستند و امکان انجام بازی زمستانه در فصل زمستان خالی از لطف نیست. درجه حرارت محیط در بهار و تابستان در شش ماه نخست سال امتیاز خوبی را به خود اختصاص داده است. نتایج مطالعات خاک‌شناسی (بافت و عمق خاک) نشان داد هیچ‌یک از تیپ‌های گیاهی مورد مطالعه در طبقه غیر شایسته قرار نمی‌گیرند. مخدوم (۱۳۸۲)، گال (۲۰۰۶)، امیری (۱۳۸۷)، چرنت (۲۰۰۹)، فرازمنند (۱۳۹۸) در مطالعات خود بر روی شایستگی مرتع برای گردشگری، خاک را عامل محدودکننده توصیف کردند. در این پژوهش شدت فرسایش دارای امتیاز متوسط است. گال و همکاران (۲۰۰۶)، آریاپور و همکاران (۱۳۹۶)، شدت فرسایش را یکی از عوامل مؤثر بر گردشگری در مرتع می‌دانند. نتایج نشان داد مرتع لار آبرس از نظر شاخص درجه حرارت دارای امتیاز مناسبی است. محققانی نظیر امیری (۱۳۸۷)، چرنت (۲۰۰۹) و آریاپور (۱۳۹۶) هم دریافتند دما یکی از عوامل مهمی است که بر میزان رضایت گردشگران تأثیر معنی‌دار دارد. شیب مرتع مورد نظر متوسط است و می‌تواند برای گاو و گوسفند محدودیت ایجاد کند. (مخدوم، ۱۳۶۸). محققینی همچون امیری (۱۳۸۷)، ارزانی (۱۳۸۸)، چرنت (۲۰۰۹)، بونروماکیو و ماریاما (۲۰۱۱)، رضایی و همکاران (۱۳۹۵)، فرازمنند (۱۳۹۸)، شیب را یک عامل مهم یافتند. علاوه بر این ارتفاع منطقه زیاد است و استفاده از حیواناتی نظیر اسب، قاطر و الاغ می‌تواند یاری‌دهنده خوبی باشد. برندلی و آلمر (۲۰۰۱)، امیری (۱۳۸۷)، ارزانی و همکاران (۱۳۸۸)، آریاپور (۱۳۹۶)، فرازمنند (۱۳۹۸) وجود جاذبه‌های منطقه را یکی از عوامل مؤثر بر گردشگری ذکر کرده‌اند. وجود چشمه‌های متعدد و دشت شقایق از جمله جاذبه‌های منطقه است. لزوم ایجاد سایه‌بان برای مقابله با هوای گرم در

بخش عظیمی از جمعیت کشور نیز دارای تحصیلات کارشناسی هستند (موقری و همکاران، ۱۳۹۳). بررسی وضعیت تأهل نشان داد ۶۷ درصد گردشگران متأهل و ۴۳ درصد آن‌ها مجرد هستند. اکثر گردشگران (۹۱ درصد) در شهر زندگی می‌کنند و فقط نه درصد آن‌ها ساکن روستا هستند. امیریان و همکاران (۱۳۹۵) نیز با تحلیل معیارهای مؤثر در شناسایی مناطق مستعد توسعه طبیعت‌گردی بیان کردند افرادی که در شهرها زندگی می‌کنند بیشتر به دامان طبیعت پناه می‌برند. بررسی شغل گردشگران نشان داد ۱۸ درصد گردشگران دارای مشاغل دولتی، ۳۷ درصد مشاغل غیردولتی، ۲۰ درصد در حال تحصیل، ۱۶ درصد خانه‌دار و نه درصد بی‌کار هستند. نتایج نشان داد حدود ۶۶ درصد گردشگران دارای بضاعت مالی متوسط و بالاتر هستند. شاید افرادی که دارای مشاغل غیردولتی و بضاعت مالی بالا هستند زمان بیشتری را در کنترل خود دارند و می‌توانند وقت و بودجه بیشتری را به طبیعت‌گردی اختصاص دهند. بررسی تمایل به بازدید مجدد از منطقه نشان داد ۸۶ درصد گردشگران به بازدید مجدد از منطقه تمایل دارند؛ و تنها ۱۴ درصد از گردشگران به بازدید مجدد تمایل کم و خیلی کمی دارند؛ و ۶۹ درصد گردشگران بازدید از منطقه را به دیگران توصیه می‌کنند. بکر بودن منطقه و جدید بودن گردشگری در سامان عرفی می‌تواند یکی از دلایلی باشد که گردشگران را به بازدید مجدد و توصیه به دیگران ترغیب نماید. همان‌طور که زاهدی (۱۳۸۵) در بررسی توریسم و اکوتوریسم پایدار عنوان کرد پایین بودن هزینه گردشگری یکی از مسائل دارای اهمیت است؛ نتایج این تحقیق نیز نشان داد تنها ۳۵ درصد از گردشگران به پرداخت هزینه ورودی (در صورت تأمین امکانات رفاهی) تمایل دارند و ۶۵ درصد از آن‌ها به پرداخت هزینه تمایلی ندارند. بررسی دیدگاه گردشگران و میزان جذاب بودن فعالیت‌هایی که در یک سامان عرفی اتفاق می‌افتد از جمله نوآوری‌های این پژوهش است. برخی از تورهای دسته‌جمعی زندگی در میان مرتع‌داران در این سال‌ها فعال شده است. به نظر می‌رسد این ژانر گردشگری این ظرفیت را دارد که حتی گردشگران

علاقه‌مند خارجی را نیز جذب خود کند. گردشگران بسیاری در سراسر جهان هستند که تمایل دارند از نزدیک سبک زندگی این مردمان زحمتکش را مشاهده کرده و چند روزی را در کنار آنان نظاره‌گر فعالیت‌هایی چون دوشیدن شیر، تهیه ماست، کره‌گیری، روغن‌گیری، پشم‌چینی، قالی‌بافی و بسیاری کارهای دیگر باشند. نتایج حاکی از آن است که ۷۱ درصد گردشگران شیردوشی، ۷۴ درصد تهیه تولیدات لبنی، ۹۱ درصد نحوه زندگی چوپان، ۸۰ درصد لباس و پوشاک محلی، ۶۹ درصد صنایع دستی را یک فعالیت جذاب می‌دانند. زبان، موسیقی، لباس‌ها و غذاهای محلی، پوشاک، صنایع دستی، مواردی بوده که همیشه مشتاقان بسیاری را به سوی خود دعوت کرده است، اما پشم‌چینی برای گردشگران جذابیت ندارد. مشاهده چرای دام برای گردشگران دارای جذابیت است. بسیاری از گردشگران ایرانی و خارجی علاقه‌مندند خوابیدن در سیاه‌چادرهای چوپانان را تجربه کنند. در گستره رشته‌کوه‌های البرز زندگی سنتی از رونق برخوردار بوده و وجود قلل سترگ و برف‌گیر، دره‌های عمیق، رودخانه‌های خروشان، چشمه‌سارها و مراتع غنی محیط مساعدی برای گله‌ها فراهم کرده است چراکه اساس زندگی ایلیماتی مبنی بر دام است و دام محتاج علف و گیاه است. تجربه زندگی در میان گله در قالب تورهای گردشگری آن چیزی است که انسان پسامدرن آرزوی آن را دارد، در حقیقت این تجربه یک حس نوستالژیک بسیار قوی را تداعی می‌کند. با توجه به نتایج این پژوهش سیاه‌چادر برای ۷۴ درصد از گردشگران دارای جذابیت است و ۶۱ درصد از گردشگران پخت نان را غیر جذاب عنوان کرده‌اند. همچنین اقامت در مرتع برای گردشگران دارای جذابیت است. دیدار با مردمانی با البسه سنتی رنگارنگ، مسکن خاص، صنایع دستی ویژه از قبیل قالی، گلیم، گبه، چیت، سیاه‌چادر (دوار)، مشک، ریسمان و غیره سفری از گذشته‌ها تا به امروز است. تولید و بافت سیاه‌چادر، چیت، قالی، گلیم، گبه، جاجیم و نخ‌ریسی، فرآوری ماست، کره، روغن، پنیر، کشک، دوغ، پخت نان، تولید و عرضه گوشت قرمز، لبنیات

راهکارهای ایجاد خاطره‌ای خوش و ترغیب گردشگر به اقامت، داشتن خلاقیت است (کوچ و همکاران، ۲۰۲۱). به‌طور مثال شرایطی فراهم شود تا گردشگر در کنار عشایر درست کردن نان از مراحل اولیه تهیه خمیر را تجربه کند. شروع یک روز با طراوت با خوردن سرشیر، کره و روغن زرد و تکیه بر گلیم‌های بافته‌شده از پشم گوسفندی و لذت راه رفتن در چمنزارهای مراتع سرسبز و لذت زندگی رؤیایی دست‌یافتنی برای همه مردم کشور و خارج کشور است که باید مسئولان و بهره‌برداران با همفکری و هم‌افزایی برای تحقق این مهم تلاش کنند. در خصوص اکوتوریسم وجود تورهای گردشگری هم یک نکته کلیدی است چاپ بروشور در سامان گردشگری نیز مهم است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بررسی تناسب مرتع لار آبسر برای گردشگری در سامان عرفی نشان داد که این مرتع پتانسیل گردشگری را دارد و باید مورد توجه قرار گیرد. پیشنهاد می‌شود روی فعالیت‌هایی نظیر پشم‌چینی و پخت و فراوری نان که دارای جذابیت کمتری برای گردشگران هستند بیشتر کار شود و سایر موارد به‌عنوان فرصت‌های گردشگری تقویت شوند.

سپاسگزاری

بدین وسیله از حمایت‌های مالی و معنوی صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور به دلیل حمایت از طرح شماره ۹۸۰۲۱۰۲۳ سپاسگزاری می‌نمایم.

و پشم. از جمله فعالیت گله‌داران است. نتایج نشان داد آشنایی زنان در فراوری لبنیات برای گردشگران دارای جذابیت است. ۸۷ درصد از گردشگران آرامش و ۹۵ درصد مشاهده حیات‌وحش را جذاب دانسته‌اند. نتایج حاکی از این امر است که ۹۲ درصد از گردشگران سوارکاری در مرتع را دارای جذابیت برشمرده‌اند و استحصال گیاهان خوراکی خودروی مراتع برای ۷۲ درصد از گردشگران دارای جذابیت است با بررسی و مطالعه بیشتر و برنامه‌ریزی هدفمند و با ساخت اقامتگاه‌های بوم‌گردی مجهز در محل‌های اسکان بیلاق و قشلاق خارج از سامان، پارک‌های جنگلی، با تهیه نقشه ایل راه‌ها (اطلس) و با تهیه و چاپ کارت‌پستال، دفتر و پوستر و ساخت فیلم‌های مستند کوتاه و بلند از زندگی می‌توان منطقه را به قطب گردشگری تبدیل کرد که این مهم کمک به کسب درآمد، اشتغال‌زایی، جذب توریسم می‌نماید (رومیانی و همکاران، ۱۳۹۹). مهیا ساختن شرایط برای گذران زمان هرچند کوتاه در طبیعت و هم‌نشینی با عشایری که در فراغ فناوری و فناوری برای کسب روزی تلاش می‌کنند، تجربه‌ای زیباست که می‌تواند گردشگران زیادی را از داخل و خارج از کشور جذب کرده و منبع جدید درآمدی برای عشایر ایجاد کند. برای تمرکز بر توسعه گردشگری علاوه بر معرفی باید مجموعه‌ای از سرگرمی‌ها و زیرساخت‌ها تأمین شود چراکه صرف ورود گردشگر درآمدزا نیست و باید شرایطی فراهم شود تا مسافر ترغیب به صرف زمان و اقامت شود و یکی از

فهرست منابع

- آریاپور، ع.، حدیدی، م.، کرمی، ا.، خردمند، گ. و گودرزی، م. ۱۳۹۶. مدل‌سازی بوم‌گردی در تفرج گسترده با استفاده از سامانه اطلاعات جغرافیایی (مطالعه موردی منطقه ونایی بروجرد)، سنجش از دور و سامانه اطلاعات جغرافیایی در منابع طبیعی، ۸: ۱۳۵-۱۱۳.
- ارزانی، ح.، موسوی، ع. و اژدری، غ.، ۱۳۸۷. طبقه‌بندی مراتع طالقان برای استفاده چندمنظوره جهت رسیدن به مدیریت پایدار، گزارش طرح قطب علمی مدیریت پایدار حوزه‌های آبخیز، دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران.
- امیری، ف.، ۱۳۸۷. مدل استفاده چندمنظوره از مرتع با استفاده از GIS (مطالعه موردی حوزه قره‌آقچ سمیرم)، رساله دکتری علوم مرتع، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات.

۴. امیریان، ر.، قدوسی، ج. و محمدی، ع.، ۱۳۹۵. تحلیل معیارهای موثر در شناسایی مناطق مستعد توسعه طبیعت‌گردی در مناطق بیابانی (مطالعه موردی: شهرستان ورامین، استان تهران)، علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، ۱۸: ۱۹۰-۲۰۲.
۵. رضایی، م.، ارزانی، ح.، آذرینوند، ح.، نجفی شبانکاره، ک. و مهدوی نجف‌آبادی، ر.، ۱۳۹۵. ارزیابی توان مراتع خشک و نیمه‌خشک برای استفاده گردشگری در هرمزگان، مرتع، ۱۱: ۸۲-۷۳.
۶. رومیانی، ا.، شایان، ح.، سجاسی قیداری، ح. و رضوانی، م.، ۱۳۹۹. ارزیابی شاخص‌های برنامه‌ریزی فضایی توسعه پایدار مقصدهای گردشگری روستایی در شرق استان مازندران، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۳۵: ۳۱-۱.
۷. زاهدی، ش.، ۱۳۸۵. توریسم و اکوتوریسم پایدار، چاپ اول، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، ۲۱۵ صفحه.
۸. سور، ا. و حیدری علمدارلو، ا.، ۱۳۹۱. تعیین شایستگی گردشگری مراتع پشتکوه یزد با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS)، اکوسیستم‌های طبیعی ایران، ۳: ۸۴-۷۱.
۹. صفائیان، ر.، ۱۳۸۴. استفاده چندمنظوره از مراتع (مطالعه موردی مراتع طالقان) پایان‌نامه کارشناسی ارشد مرتع‌داری، دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران.
۱۰. فرازمنند، ع.، ارزانی، ح.، جوادی، ا. و سندگل، ع.، ۱۳۹۸. بررسی شایستگی مراتع جلیزچند برای گردشگری و تفرج، تحقیقات مرتع و بیابان ایران، ۲۶: ۲۰۰-۱۸۷.
۱۱. مخدوم، م.، ۱۳۶۸. پارک‌های ملی به‌منزله اندوخت‌گاه منابع ژنتیکی، محیط‌زیست، ۳: ۲۹-۳۷.
۱۲. مخدوم، م.، ۱۳۸۲. شالوده آمایش سرزمین، انتشارات دانشگاه تهران، ۲۸۹ صفحه.
۱۳. مطلبی، ا.، یوسفی، م. و یوسفی، ن.، ۱۳۹۹. نگاهی به موانع و مشکلات توریسم روستایی در مسیر گردشگری از نهارخوران گرگان تا روستای تاش، مجله پژوهش‌های گردشگری و توسعه پایدار، ۹: ۱۵-۱.
۱۴. موقری، م.، ارزانی، ح. و طویلی، ع.، ۱۳۹۳. توسعه گردشگری در مراتع با تأکید بر نقش جوامع محلی و گردشگران (مطالعه موردی: بیلاق لاسم در شهرستان آمل، استان مازندران)، مرتع‌داری، ۱: ۸۸-۷۵.
۱۵. -یوسفی کنارسری، ا.، ۱۳۹۹. ارائه مدل بسته گردشگری در یک سامان عرفی (منطقه مورد مطالعه: مراتع طالقان، مرتع ده کوه)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مرتع‌داری، دانشگاه تهران.
16. Brandli, U.B., and Ulmer, U. 2001. Recreational function, Swiss National Forest inventory: Methods and Models of the second assessment Brassel. H. Lischke, Swiss Federal Research Institute WSL, Birmensdorf, Pages 254-264.
17. Bunruamkaew, K.H., and Murayama, Y. 2011. Site suitability evaluation for ecotourism using GIS and AHP: A case study of Surat Thani province Thailand. Journal of Procedia Social and Behavioral Sciences. 21:269-278.
18. Chernet Gebregiorgis, D. 2009. Application of remote sensing and GIS for potential ecotourism site selection in Addis Ababa and its surroundings. MS.C Thesis of Addis Ababa University of Ethiopia, 105 P.
19. Kock, F., Berbekova, A., and Assaf, G. 2021. Understanding and managing the threat of common method bias: Detection, prevention and control, Tourism Management, 86.
20. Gul, A., Orucu, M.K., and Karaca, O. 2006. An approach for recreation suitability analysis to recreation planning in Goluk Nature Park. Journal of Environmental Management. 37:606-625.
21. Kumar, P., and Datta, D. 2007. Finding different suitable site for specific tourism purpose using geospatial techniques, International Conference of Map wali Forum, 75P.
22. Lawten, L., and Weaver, D. 2000. Nature based tourism and ecotourism in: Tourism in the 21 Century. Lessons from experience. Edited by Bill Faulkner, Continuum, and London.

Drafting Guidelines for Enhancing Tourist Attractions in Local Rangeland Organization Systems (The Case Study of Lar Absar Rangeland in Mazandaran)

**M. Rahimi Dehcheraghi, H. Arzani ¹, H. Azarnivand, M. Jafari, and
M. A. Zare Chahooki**

PhD student of Rangeland Management, Faculty of Natural Resources, University of Tehran, Iran.

masumrahimi@ut.ac.ir

Professor, Department of Dry and Mountainous Rehabilitation, Faculty of Natural Resources, University of Tehran, Iran.

harzani@ut.ac.ir

Professor, Department of Dry and Mountainous Rehabilitation, Faculty of Natural Resources, University of Tehran, Iran.

hazar@ut.ac.ir

Professor, Department of Dry and Mountainous Rehabilitation, Faculty of Natural Resources, University of Tehran, Iran.

jafary@ut.ac.ir

Professor, Department of Dry and Mountainous Rehabilitation, Faculty of Natural Resources, University of Tehran, Iran.

mazare@ut.ac.ir

Received: July 2021 and Accepted: December 2021

Abstract

Tourism within traditional rangeland organization systems is a neglected service of such natural resources. The present study explores the criteria and indices affecting the suitability of rangeland areas with special attention paid to the capabilities of traditional rangeland organizations. As a case study, the tourism activities of Lar Absar rangeland in Mazandaran Province are examined over the period 2019-2020. The findings are expected to raise awareness of, and draw more attention to, the potential attractions of the local traditional rangeland organization, thereby encouraging rangeland owners to direct more efforts toward the development of tourism within their rangeland territories. The attractions of the local rangeland organization have not yet been duly considered in the definitions of rangeland tourism indicators and criteria. Focusing on these aspects, the current study provides a review of research findings reported elsewhere, carries out field observations, and conducts interviews with rangeland owners and tourists to open new horizons in and to draft new guidelines for rangeland tourism. The results show that the proposed guidelines duly account for the present infrastructure, environmental and ecological issues, and the socio-economic aspects of the study area and are practically effective for tourism development in Lar Absar rangeland system.

Keywords: Attractions, Socio-economic factors, Rangeland services

¹. - Corresponding author: Department of Dry and Mountainous Rehabilitation, Faculty of Natural Resources, University of Tehran, Iran.